

A Study of Loneliness among Old Age Citizen Reference to Age and Type of Family

By

Malaviya Dayaben Ratilal

Research Scholar

Department of Psychology

BHKNM University, Junagadh

&

Dr. R. K. Dodiya

Head,

Department of Psychology

Government Arts and Commerce College, Vanthli

પ્રસ્તાવના :-

મનુષ્ય જન્મથી માંડીને મૃત્યુ સુધી સમાજમાં રહીને પોતાનું જીવન જીવે છે. જીવન દરમિયાન મનુષ્ય દરેક અવસ્થામાંથી પસાર થવું પડે છે. મનુષ્ય જીવનના વિકાસ અવસ્થાના તબક્કામાં બાલ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા અને વૃદ્ધાવસ્થા આ ત્રણ તબક્કાઓ ખૂબ જ મહત્વના છે. દરેક અવસ્થામાં શારીરિક, માનસિક ફેરફારો થાય છે. મનુષ્યની વૃદ્ધિ અટકી જાય છે અમુક સમય પછી, પરંતુ વિકાસ એ સતત ચાલતી પ્રક્રિયા છે. આજે માનવી પોતાની જીવન જરૂરીયાતો સંતોષવા તેમજ સુખ-શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે ઘડિયાળના કાંટાની જેમ દોડે છે. આધુનિક યુગવિજ્ઞાનિક અને ટેકનોલોજીનો હોવાથી મનુષ્યો પણ યંત્રવતુ થતા જાય છે.

આધુનિક ટેકનોલોજીને કારણે વિશ્વ નાનું થઈ ગયું છે. વિશ્વમાં રહેલા માનવીઓ પણ યંત્રોની જેમ દોટ મૂકે છે. માનવજીવન પણ વધુને વધુ જટીલ બનતું ગયું છે. માનવીમાં રહેલ મૂલ્ય શિક્ષણ ઘટતું જાય છે. મનુષ્યમાં રહેલી દયા, ભાવના, પ્રેમ, હમદર્દી દિવસેને દિવસે ઘટતી જાય છે. માનવી ભદ્રસમાજમાં પ્રતિષ્ઠા મેળવવા માટે પોતાના ઘરના સભ્યોને સમય નથી આપી શકતો. ખાસ કરીને ઘરમાં રહેતા વૃદ્ધો તરફ ધ્યાન આપી શકતો નથી. વૃદ્ધોની પણ ઘણી સમસ્યાઓ હોય છે. કારણ કે વૃદ્ધાવસ્થામાં વ્યક્તિની દરેક પ્રકારની શક્તિ ક્ષિણ થઈ જાય છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં ઘણીવાર વૃદ્ધો પણ પોતાના સ્વભાવને કારણે

ઘરમાં સમાયોજન સાધી શકતા નથી. વૃદ્ધોને પોતાનું જીવન બીજાને આધારે જીવવું પડે છે. વૃદ્ધોને આધારે મોટા થનાર પોતાના જ સંતાનોને પોતાના માતા-પિતાને વૃદ્ધાવસ્થામાં આધાર આપવો ગમતો નથી. જેને કારણે વૃદ્ધોની જવાબદારીથી મુક્ત થવા માટે પોતાના જ વૃદ્ધ માતા-પિતાને વૃદ્ધાશ્રમમાં મુકવામાં આવે છે.

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોને પોતાના ઘર, પુત્રોથી દૂર રહેવું પડતું હોવાથી એકલતા અનુભવાય છે. સમૂહમાં રહેતા હોવાથી ક્યારેક માનહાનિ પણ થાય છે. વૃદ્ધોએ ઘણી સમસ્યામાંથી પસાર થવું પડે છે અને સમસ્યાઓની હારમાળા હોય છે. જેવી કે, વૃદ્ધોની શારીરિક શક્તિ ક્ષીણ થઈ ગઈ હોવાથી પોતે એકલતા અનુભવે છે. અહમ ઘવાય છે. તેમજ ઘણી સમસ્યાઓ હોવાથી સમાયોજન સાધવામાં મુશ્કેલીઓ પડે છે. વૃદ્ધોની સમસ્યાનું સમાયોજન સાધવા માટે મદદરૂપ થઈ શકે તે વિચારથી સંશોધકે પ્રસ્તુત સમસ્યા પર અભ્યાસ કરવાનું પસંદ કરેલ છે.

સમસ્યા કથન:-

“A Study of Loneliness among Old Age Citizen Reference to Age and Type of Family”

“વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતાનો અભ્યાસ.: ઉમર અને કુંટુંબના પ્રકારના સંદર્ભમાં”

સંશોધનના હેતુઓ:-

- (૧) ઉમરના સંદર્ભમાં વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતાની જાણકારી મેળવવી.
- (૨) કુંટુંબના પ્રકારના સંદર્ભમાં વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતાની જાણકારી મેળવવી.

સંશોધનની ઉત્કલ્પનાઓ -

ઉત્કલ્પના એટલે સંશોધનપૂર્વે રચવામાં આવેલું એવું ધારણાત્મક વિધાન કે જેની સત્યતા ચકાસવાની બાકી હોય છે.

Ho₁ વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોમા ઉમરના સંદર્ભમાં એકલતાના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળશે નહીં.

Ho₂ વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોમા કુંટુંબના સંદર્ભમાં એકલતાના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળશે નહીં.

સંશોધનના પરીવર્ત્ય:-

પરીવર્ત્યને ચલ કે રાશિ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. પરીવર્ત્યનો શાબ્દિક અર્થ થાય છે. 'વેરી કરવું' કે 'પરિવર્તન કરવું', પરીવર્ત્યના વિવિધ પ્રકારો હોય છે. કોઈ વસ્તુ ઘટના કે એવા ચલ કે સ્થિતિને પરીવર્ત્ય કહે છે. જેમાં બે બાબતો જોવા મળતી હોય. એક તો એ કે તેમાં માત્રાત્મક પરિવર્તન શક્ય હોય અને તેને માપી શકાય. બીજી બાબત એ છે કે તે પોતે અસર પામી શકે અથવા બંનેને અસર પહોંચાડી શકે. અલગ-અલગ મનોવૈજ્ઞાનિકોએ પરિવર્ત્યોની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ છે.

પોસ્ટમેન અને ઈગન(૧૯૯૫)ના મત મુજબ

"પરિવર્ત્ય એવું લક્ષણ છે, જેમાં અનેક પ્રકારના મૂલ્યો હોઈ શકે."

ડી. એમેટો(૧૯૮૦)ના મત અનુસાર

"વસ્તુઓ, ઘટનાઓ અથવા વ્યક્તિઓના માપી શકાય તેવા કોઈ પણ ગુણધર્મ અથવા લક્ષણને પરીવર્ત્ય કહે છે."

સ્વતંત્ર પરિવર્ત્ય :-

સામાન્ય રીતે સ્વતંત્ર પરિવર્ત્ય એ માપન કરાતા વર્તન પાસા ઉપર અસર કરતું એવું પરીવર્ત્ય છે, જેનું પ્રયોગ કરતાં સીધું અથવા પસંદગીની પ્રક્રિયા દ્વારા હસ્ત પ્રયોજન કરે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો સ્વતંત્ર પરિવર્ત્ય એટલે પ્રયોગમાં પરિવર્ત્યની અસર તપાસવાની છે, તેવું પરીવર્ત્ય

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં નીચે પ્રમાણેના સ્વતંત્ર પરિવર્ત્યો અને તેની કક્ષા છે.

ક્રમ	સ્વતંત્ર પરિવર્ત્ય	કક્ષાઓ
૧	ઉમર	૭૦ વર્ષથી ઓછી ૭૦ વર્ષથી વધુ
૨	કુંટુંબનો પ્રકાર	સંયુક્ત વિભક્ત

પરતંત્ર પરિવર્ત્ય:-

સ્વતંત્ર પરિવર્ત્યના હેતુ પ્રયોજનથી જે વાર્તાનિક પરિવર્ત્ય ઉપર અસર થાય છે. તેને નિરીક્ષિત કે આધારિત પરિવર્ત્ય કહેવામાં આવે છે. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં નીચેના પરિવર્ત્યને પરતંત્ર પરિવર્ત્ય તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા.

૧) વૃદ્ધોની એકલતા

સંશોધનના સાધનો:-

સંશોધનની શુદ્ધતા તથા સફળતા તેના દ્વારા મેળવવામાં આવેલી શુદ્ધ સાચી માહિતી પર આધાર રાખે છે. સંશોધક પોતાના અધ્યયનને સફળ બનાવવા જદા જુદા સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે.

સંશોધક દ્વારા રચવામાં આવેલ ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવા માટે તથા અધ્યયનને સાર્થક બનાવવા માટે સંશોધક યોગ્ય સાધનની પસંદગી કરે છે. પ્રસ્તુત માહિતી મેળવવા માટે નીચેના સાધનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

વ્યક્તિગત માહિતી પત્રક:

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની વ્યક્તિગત બાબતો અંગેની માહિતી મેળવવા માટે સંશોધક દ્વારા વ્યક્તિગત માહિતી પત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. જેમાં વૃદ્ધોની જાતિનો પ્રકાર, વૃદ્ધોનું શિક્ષણ અને વૃદ્ધો ક્યા વિસ્તારમાંથી આવે છે, વૃદ્ધાશ્રમનું વાતાવરણ, વૃદ્ધાવસ્થામાં પડતી મુશ્કેલીઓ વગેરેની માહિતી એકત્રિત કરવા માટે વ્યક્તિગત માહિતી

પત્રક તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. આ ઉપરાંત નીચે મુજબની તુલાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧. એકલતા માપન તુલા

સંશોધનનો નિદર્શ:

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુને ધ્યાનમાં રાખી જૂનાગઢ જિલ્લાના ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારનાં વૃધ્ધાશ્રમમાં રહેતા ૪૮૦ વૃધ્ધોને પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

સંશોધન યોજના:

આ સંશોધનનો હેતુ વૃધ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃધ્ધોની એકલતાનો અભ્યાસ કરવાનો હતો. તેને ધ્યાનમાં રાખી સંશોધક દ્વારા આ સંશોધન સારી રીતે પાર પાડવા માટે કેટલીક શૂન્ય ઉત્કલ્પનાઓ રચવામાં આવી હતી. તેની ચકાસણી કરવા માટે સંશોધક દ્વારા આ પ્રમાણેનું સંશોધન આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. અહીં, વૃધ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃધ્ધોને સમાયોજન સાધવામાં કેવી કેવી મુશ્કેલીઓ પડે છે, તેની ચકાસણી માટે આયોજન કરવામાં આવેલ હતું. અહીં ૩ પરીવર્ત્ય આધારિત પરિવર્ત્ય તરીકે લેવામાં આવ્યા છે.

૧) વૃધ્ધોની એકલતા.

આ બે પરતંત્ર પરિવર્ત્ય પર જે સ્વતંત્ર પરિવર્ત્ય તેની અસર તપાસવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે તેમાં

૧) વૃધ્ધોની ઉંમર – ૭૦ વર્ષથી ઓછી / ૭૦ વર્ષ થી વધુ

૨) વૃધ્ધોના કુંટુંબનો પ્રકાર - સંયુક્ત- વિભક્ત

વૃધ્ધોની એકલતા, વૃધ્ધોની હતાશા અને સમાયોજન સાધવાની આંતરક્રિયાની અસર તપાસવા 2x2 ફેક્ટોરિયલ ડિઝાઇન નક્કી કરવામાં આવી હતી.

2 x 2 Factorial ડિઝાઇન અંતર્ગત પરિવર્તી અને તેની કક્ષાઓ

પરીવર્ત્ય	સંજ્ઞા	સ્વરૂપ	કક્ષાની સંખ્યા	કક્ષાનું નામ
વૃધ્ધોની ઉમર	A	સ્વતંત્ર	2	ગ્રામ્ય - શહેરી ૭૦ વર્ષથી ઓછી / ૭૦ વર્ષ થી વધુ
વૃધ્ધોના કુંડુંબનો પ્રકાર	B	સ્વતંત્ર	2	સ્ત્રી - પુરુષ સંયુક્ત- વિભક્ત
વૃધ્ધોની એકલતા		આધારિત		

માહિતી એકત્રીકરણ:

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વૃધ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃધ્ધોની એકલતાનો અભ્યાસ કરવાનો હેતુ છે. તેને ધ્યાનમાં રાખીને જે ઉત્કલ્પનાઓ રચવામાં આવી હતી તેની ચકાસણી કરવાના હેતુથી વિશ્વસનીય અને આધારભૂત તથા પ્રામાણિક માહિતી એકઠી કરવા માટે યોગ્ય પ્રામાણિક સાધનો મેળવવા આવશ્યક છે. તેથી અહીં એવી સંશોધનિકાઓ તથા પ્રશ્નાવલી વાપરવામાં આવી છે જેની વિશ્વસનીયતા તથા યથાર્થતા ઉચ્ચ જોવા મળેલ હતી.

હેતુને આધારે કુલ ૪૮૦ વૃધ્ધોના નિદર્શને ધ્યાનમાં લઈ માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી હતી આ માહિતી એકત્રિત કરવા માટે પ્રશ્નાવલી પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રશ્નાવલી દ્વારા વૃધ્ધોને રૂબરૂ મળી પ્રશ્નાવલીમાં પોતાના અભિપ્રાય જણાવવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું. વૃધ્ધોની રૂબરૂ મુલાકાતથી તેમને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર મેળવવામાં ઉત્સાહ જળવાઈ રહે તેવા વાતાવરણમાં માહિતી મેળવવાનું કાર્ય વૃધ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃધ્ધોના અનુકુળ સમય મુજબ વૃધ્ધાશ્રમની પૂર્વમંજૂરીથી પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું હતું. આંકડાકીય પ્રયુક્તિઓ:

કોઈપણ પ્રકારના સંશોધનમાં આંકડાશાસ્ત્ર ઘણું જ મહત્વનું છે. સંશોધનને સફળ બનાવવામાં તેની માહિતીનું ધોગ્ય વિશ્લેષણ કરવા માટે અને સાચા અને પ્રમાણિક તારણ તારવવા માટે, આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓનું જ્ઞાન સહાયભૂત બને છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં નીચેની આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરી માહિતીની સંખ્યાત્મક અને ગુણાત્મક વિશ્લેષણ કરવામાં આવી હતી. સંશોધન યોજના અંતર્ગત રચાયેલી શુન્ય ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવા માટે વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતા, હતાશા અને સામાજિક સમાયોજન પર પડતી અસર તેમજ વૃદ્ધોનો વિસ્તાર, જાતિ અને શિક્ષણના અભ્યાસ માટે 2 X 2 Factorial ડિઝાઈન ANNOVA Test (F) અને 't' કસોટીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો અને કાલપિયર્સની સહસંબંધી પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રસ્તુત સંશોધન પરિણામો યોગ્ય તથા વિશ્વાસ પાત્ર સ્થિતિઓ વડે તારવી પછી પરિણામોને યોગ્ય સુંદર આકર્ષક રીતે રજૂ કરવા માટે કોષ્ટક વડે તથા યોગ્ય ગણતરી દર્શાવી પરિણામોની રજૂઆતો કરવામાં આવી હતી. તેના તારણો તારવવામાં આવ્યા છે. આ તારણોને આધારે ભવિષ્યના સૂચિતાર્થો કરવામાં આવ્યા છે. અધ્યયનમાં રહેલી મર્યાદાઓ દર્શાવી તેના આધારે ભવિષ્યમાં અન્ય કેવા સંશોધનો કરી શકાય તે પણ જણાવવામાં આવ્યું છે.

પરિણામ અને ચર્ચા:

1. વૃદ્ધોના ઉમર અને એકલતાનું પરીક્ષણ:

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોને ઉમરના આધારે નીચે મુજબના બે જુથમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા.

1. 70 વર્ષથી ઓછી

2. 70 વર્ષથી વધુ

આ બે પ્રકારના સંદર્ભમાં નીચે મુજબ ઉત્કલ્પના રચવામાં આવી હતી.

H_{01} વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોમા ઉમરના સંદર્ભમાં એકલતાના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળશે નહીં.

કોષ્ટક નંબર: 1

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોમા ઉમરના સંદર્ભમાં એકલતાના મધ્યકો દર્શાવતું કોષ્ટક

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Loneliness * Age	Between Groups	21.31	1	21.31	0.20	0.66
	Within Groups	52002.44	478	108.79		
	Total	52023.75	479			

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતા પર ઉમરની અસર જોવા મળે છે કે કેમ તેની માહિતી ઉપરોક્ત કોષ્ટકમાં રજૂ કરવામાં આવી છે. જેમાં જણાય છે કે અહીં પ્રાપ્ત F મુલ્ય 0.20 છે જે આંકડાકીય સાર્થકતા દર્શાવતું નથી. આ પરિણામને વધારે સ્પષ્ટ સમજવા માટે તેમની વચ્ચે ટી મુલ્ય શોધવામાં આવ્યું છે જે નીચેના કોષ્ટકમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

કોષ્ટક નંબર: 2

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના ઉમરના સંદર્ભમાં એકલતાના મધ્યકો અને ટી મુલ્ય

Age	N	Mean	SD	SEM	SED	t'	Sig.
Below 70	353	42.25	10.36	0.55	1.08	0.44	NS
Up 70	127	41.77	10.64	0.94			

ઉપરોક્ત કોષ્ટકમાં વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના ઉમરના સંદર્ભે તેમના એકલતાના મધ્યકના પ્રાપ્તાંકો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. જેમાં 70 વર્ષ થી ઓછી ઉમર ધરાવતા વૃદ્ધોના એકલતાના પ્રાપ્તાંકનો મધ્યક 42.25 છે અને 70 વર્ષથી વધુ ઉમર ધરાવતા વૃદ્ધોના એકલતાના પ્રાપ્તાંકનો મધ્યક 41.77 છે. આ બન્ને વચ્ચેનું 'ટી' મુલ્ય 0.44 છે જે આંકડાકીય સાર્થકતા ધરાવતું નથી તેથી ઉત્કલ્પના નંબર:1 "વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના ઉમરના સંદર્ભમાં એકલતાના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળશે નહીં." નો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. અહીં પરિણામમાં 'ટી' મુલ્ય દ્વારા આંકડાકીય સાર્થકતા જોવા મળી નથી તેથી તેનું વધુ ઊંડાણ પૂર્વકનું પરીક્ષણ કરવા માટે તેમના મધ્યકના પ્રાપ્તાંક વચ્ચે તફાવત છે કે કેમ તે ચકાસવામાં આવ્યું હતું. જેનું પરિણામ નીચેના કોષ્ટકમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

કોષ્ટક નંબર: 3

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના ઉમરના સંદર્ભમાં એકલતાના મધ્યકોનો તફાવત

Sr. No	Pair	Mean Diff	Sig.
1	D ₁ Vs D ₂	0.48	NS

ઉપરોક્ત કોષ્ટકમાં વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના ઉમર સંદર્ભે તેમના એકલતાના પ્રાપ્તાંકના મધ્યકો વચ્ચેના તફાવતને રજુ કરવામાં આવ્યો છે. આ બન્ને વચ્ચે તફાવત 0.48 છે જે આંકડાશાસ્ત્રીય સાર્થકતા ધરવતો નથી.

આથી તારણ તારવવામાં આવે છે કે, પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતા પર તેમના ઉમરની અસર જોવા મળી નથી. 2. વૃદ્ધોના કુંટુંબ અને એકલતાનું પરીક્ષણ:

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોને કુંટુંબના આધારે નીચે મુજબના બે જુથમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા.

1. સયુંકત
2. વિભક્ત

આ બે પ્રકારના સંદર્ભમાં નીચે મુજબ ઉત્કલ્પના રચવામાં આવી હતી.

H₀ વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના કુંટુંબના સંદર્ભમાં એકલતાના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળશે નહીં.

કોષ્ટક નંબર: 4

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના કુંટુંબના સંદર્ભમાં એકલતાના મધ્યકો દર્શાવતું કોષ્ટક

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Loneliness * Family	Between Groups	30.78	1	30.78	0.28	NS
	Within Groups	51992.97	478	108.77		
	Total	52023.75	479			

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતા પર કુંટુંબની અસર જોવા મળે છે કે કેમ તેની માહિતી ઉપરોક્ત કોષ્ટકમાં રજૂ કરવામાં આવી છે. જેમાં જણાય છે કે અહીં પ્રાપ્ત F મુલ્ય 0.28 છે જે આંકડાકીય સાર્થકતા દર્શાવતું નથી. આ પરિણામને વધારે સ્પષ્ટ સમજવા માટે તેમની વચ્ચે ટી મુલ્ય શોધવામાં આવ્યું છે જે નીચેના કોષ્ટકમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

કોષ્ટક નંબર: 5

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના કુંટુંબના સંદર્ભમાં એકલતાના મધ્યકો અને ટી મુલ્ય

Family	N	Mean	SD	SEM	SED	t'	Sig.
Join	144	41.74	10.84	0.90	1.1	0.53	NS
Nuclear	336	42.29	10.25	0.56			

ઉપરોક્ત કોષ્ટકમાં વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના કુંટુંબના સંદર્ભે તેમના એકલતાના મધ્યકના પ્રાપ્તાંકો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. જેમાં સયુંકત કુંટુંબ ધરાવતા વૃદ્ધોના એકલતાના પ્રાપ્તાંકનો મધ્યક 41.74 છે અને વિભક્ત કુંટુંબ ધરાવતા વૃદ્ધોના એકલતાના પ્રાપ્તાંકનો મધ્યક 42.29 છે. આ બન્ને વચ્ચેનું 'ટી' મુલ્ય 0.53 છે જે આંકડાકીય સાર્થકતા ધરાવતું નથી તેથી ઉત્કલ્પના નંબર: 2 "વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના કુંટુંબના સંદર્ભમાં એકલતાના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળશે નહીં." નો સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. અહીં પરિણામમાં 'ટી' મુલ્ય દ્વારા આંકડાકીય સાર્થકતા જોવા મળી નથી તેથી તેનું વધુ ઊંડાણ પૂર્વકનું પરીક્ષણ કરવા માટે તેમના મધ્યકના પ્રાપ્તાંક વચ્ચે તફાવત છે કે કેમ તે ચકાસવામાં આવ્યું હતું. જેનું પરિણામ નીચેના કોષ્ટકમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

કોષ્ટક નંબર: 6

વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના કુંટુંબના સંદર્ભમાં એકલતાના મધ્યકોનો તફાવત

Sr. No	Pair	Mean Diff	Sig.
1	E ₁ Vs E ₂	0.55	NS

ઉપરોક્ત કોષ્ટકમાં વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોના કુંટુંબ સંદર્ભે તેમના એકલતાના પ્રાપ્તાંકના મધ્યકો વચ્ચેના તફાવતને રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. આ બન્ને વચ્ચે તફાવત 0.55 છે જે આંકડાશાસ્ત્રીય સાર્થકતા ધરવતો નથી.

આથી તારણ તારવવામાં આવે છે કે, પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતા પર તેમના કુંટુંબની અસર જોવા મળી નથી.

તારણો:

1. વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતા પર તેમના ઉંમરની અસર જોવા મળી નથી.
2. વૃદ્ધાશ્રમમાં રહેતા વૃદ્ધોની એકલતા પર તેમના કુંટુંબની અસર જોવા મળી નથી.

:સંદર્ભ:

- ભટ્ટ, કુસુમબેન કે, (૨૦૦૦), "ચિકિત્સા મનોવિજ્ઞાન ભાગ-૨" યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય, અમદાવાદ.
- ત્રિવેદી, એમ.ડી. અને પારેખ બી.યુ. "શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર" યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય, અમદાવાદ.
- શાહ, દિપક આર. (૨૦૦૯-૨૦૧૦), "મનોવિજ્ઞાનની સંશોધન પદ્ધતિઓ", સી. જમનાદાસની કંપની.
- યાજ્ઞિક એલ.આર. અને ઢીલા બી.ડી., ચોથાણી કે.બી. (૨૦૦૫), સંશોધન પદ્ધતિ(વાર્તાનિક વિજ્ઞાનોમાં) અક્ષર પબ્લિકેશન, અમદાવાદ.
- શાહ, વિમળા પી., (૧૯૮૮), 'સંશોધન અહેવાલ લેખન', યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય, અમદાવાદ.
- ચાવડા, અર્પિતા જે. (૨૦૧૦), "ગામડા અને શહેરમાં નોકરી કરતા અને સ્વતંત્ર વ્યવસાય કરતા યુવાનોનું કાર્યમૂલ્ય અને આવેગિક પરિપક્વતાનો અભ્યાસ", સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વિદ્યાનગર.
- દેસાઈ એચ.જી. અને કે. જી. દેસાઈ : "સંશોધન પદ્ધતિઓ અને પ્રવિધિઓ " યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય, છટ્ટી આવૃત્તિ ૧૯૯૭.
- સુરેશ પારેખ : "અપ્રાયલિય આંકડાશાસ્ત્ર "પ્રકાશક : એલ.સી. પારેખ : પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૯૮.